

J. K. TAMMINEN

ESTONIAN
SALAISUUDET

MINERVA

Estonian salaisuudet

J. K. TAMMINEN

ESTONIAN
SALAISUUDET

minerva
MINERVA KUSTANNUS OY
HELSINKI

www.minervakustannus.fi

© J. K. Tamminen ja Minerva Kustannus Oy, 2021

Kannen kuva: Magnus Rietz/Lehtikuva, Nastco/ISstock
Ulkoasu ja taitto: Taittopalvelu Yliveto Oy

ISBN 978-952-375-343-3
Painettu EU:ssa, Scandbook, 2021

SISÄLLYS

Lukijalle	9
Osa 1: Mitä viralliset raportit kertovat?	19
Laivayhtiö purjehtii myrskyisissä merkeissä	21
On laiva valmiina lähtöön – vai onko?	25
Sääennuste varoittaa – mutta ei tarpeeksi	33
Laiva irtoaa laiturista jo valmiiksi kallellaan	37
Vahtimatuusi ei pysty täyttämään saamaansa käskyä	41
Kolmas konemestari näkee veden tulvivan autokannelle	45
Komentosillalla ei olla tilanteen tasalla	49
Paniikki kasvaa	57
Kaaos jatkuu ulkokannella	63
Hätäkutsu ei tavoita kaikkia	65
Turun meripelastuskeskus kompastelee	71
Auttajat saapuvat – monen kannalta liian myöhään	77
Osa 2: Mistä virallisia raportteja kritisoidaan?	87
Viron hallituksen Estonia-tutkimuslautakunnan entisen puheenjohtajan Margus Kurmin lausunto Viron eduskunnassa 26.11.2020	89

Osa 3: Mistä viralliset raportit eivät kerro?	101
Tietoja pimitetään	103
Vaaralliset asevarastot avautuvat	111
Eversti varoittaa kyselemästä liikaa	119
KGB-kontakti avautuu	121
Laivan kunto herättää kysymyksiä	131
Miehistön osaaminen kyseenalaistetaan	137
Kapteenin kohtalo puhuttaa	149
Miksi tieto komentosillalle ei kulje?	157
Kuollut mies kummittelee	161
Tanssikaverit katoavat	169
Hukkunutta hoidetaan sairaalassa	181
Syvyyksistä nostettu laukku herättää tunteita ja kysymyksiä	189
Kuolema korjaa satoa	195
Räjähdysjälkiä ei ole, vaikka niitä löydetään	203
Todisteista löytyy sukellusveneen mentävä aukko	209
Keulaportin avaamiseen tarvitaan ammattilainen	217
Kymmeniä ruotsalaisia katoaa	223
Lausuntoja sensuroidaan	227
Pelastuneita häviää	231
Viestiyhteyksien katkot ajoittuvat omituisesti	235
Lopuksi	241
Kirjalliset lähteet	247

LUKIJALLE

MATKUSTAJA-AUTOLAUTTA M/S ESTONIA oli lähtenyt tiistai-iltana 27.9.1994 normaalivuorolleen Tallinnasta Tukholmaan, minne sen oli määrä saapua seuraavana aamuna kello 9.30. Sääennusteen mukaan luvassa olisi avomerellä kovaa tuulta.

Alkuillan Estonia purjehti rannikon suojassa, missä tuulen nopeus oli vielä alle 10 metriä sekunnissa. Aamu-yöhön 28.9.1994 mennessä alus siirtyi avomerelle, missä tuuli yltyi jopa 20 metriin sekunnissa. Tuulen nostamat noin neljä metriä korkeat aallot takoivat aluksen keulaa, ja noin kello 1.15 laivan keulavisiiri repeytyi irti.

Veden tulviessa laivaan se alkoi kallistua nopeasti. Kallistuman syvetessä Estonian pää- ja apukoneet pysähtyivät ja sähkövirta katkesi. Ensimmäinen hätäkutsu kello 1.22 onnistuttiin lähettämään hätägeneraattorin avulla. Toinen ja viimeiseksi jäänyt hätäkutsu lähetettiin kello 1.29: ”Todella pahalta, todella pahalta näyttää tässä nyt kyllä.” Hätäkutsun otti vastaan 14 lähistöllä ollutta alusta.

Estonia hävisi apuun lähteneiden alusten tutkasta lopullisesti kello 1.50. Uppoamispaikka oli noin 40 kilometrin päässä Utön saaresta eteläkaakkoon.

Laivalla olleista 989 kaikkiaan 17 eri maan kansalaisesta hukkui 852.

Estonian suuronnettomuus oli järkyttävä uutinen koko maailmassa. Lähialueilla tapahtuma oli kaikkien huulilla. Suru ja epätoivo olivat läsnä.

***

Itse olin Valko-Venäjällä, kun laiva upposi. Palasin Pietarin kautta Suomeen ja sieltä kotiin Tallinnaan, missä olen asunut keväästä 1994 alkaen.

Katson 1990-lukua idästä käsin ja kuin osallisena aikamatkalla. Voin sanoa, että erot yhteiskunnissa Pohjoismaiden sekä uudelleen itsenäistyneen Viron ja romahtaneen Neuvostoliiton raunioilla olivat suuret.

Tapahtumia ja tehtyjä ratkaisuja on tarpeen ymmärtää kunkin aikakauden tietojen, uhkien ja arvojen mukaisesti. Tapahtuneen ymmärtäminen on mahdollisesti helpompaa, kun ymmärtää tuon aikakauden poljennon ja kulttuurien eron.

Eroissa on laivan mentävä aukko.

***

Olen tutustunut vuosien mittaan merkittävässä määrin Estonian suuronnettomuuteen ja sen syitä käsittelevään

aineistoon. Aiheesta on kirjoitettu eri kielillä ja eri maissa paljon: virallisia ja epävirallisia raportteja, artikkeleita, lehtijuttuja ja kokonaisia kirjoja. Aineistoa on runsaasti.

Koskettavimpia aineistoja ovat onnettomuudesta selvinneiden silminnäkiälausunnot. Onnettomuuden jälkeen Suomen, Ruotsin ja Viron viranomaiset haastattelivat pelastuneita. Näiden kolmen maan yhdessä asettaman kansainvälisen tutkintakomission loppuraportissa näistä haastatteluista on koostettu tiivistelmä siitä, mitä laivalla keskiyön jälkeen tapahtui. Teksti perustuu 134 eloonjääneen 28.9.1994 ja 2.2.1997 välisenä aikana suoritetuissa kuulusteluissa ja kuulemisissa antamaan 258 lausuntoon.

Tämän kirjan ensimmäinen osa kertoo suuronnettomuuden taustasta ja onnettomuusyön tapahtumista tukeutuen suoraan tähän tutkimuskomission haastatteluaineistoon ja komission loppuraporttiin. Halusin sisällyttää kirjaani tämän osuuden mahdollisimman autenttisessa muodossaan. En kuitenkaan ole käyttänyt komission loppuraporttia sellaisenaan, vaan valinnut siitä vain ne osuudet, joilla on merkitystä aiheemme kannalta. Kiitos mahdollisuudesta käyttää tätä aineistoa ja hyvistä yhteistyöstä, Onnettomuustutkintakeskus.

Estonian tapausta on käsitelty yhtä kauan kuin takana on vuosia sen uppoamisesta. Monimutkaiseksi muuttuneeseen tapahtumaan on jatkuvasti kertynyt uutta ja ristiriitaista todistusaineistoa. Yksi painavimmista uudelleenarvioista on Viron hallituksen asettaman

Estonia-tutkimuslautakunnan puheenjohtajan ja entisen valtiosyyttäjän Margus Kurmin Viron eduskunnalle 26.11.2020 antama lausunto. Kurmin lausunto tiivistää hyvin ne ongelmakohdat, jotka uuden aineiston valossa on pakko nostaa esille. Kirjan toiseen osaan olen sisällyttänyt Margus Kurmin lausunnon siinä muodossa kuin sen marraskuussa 2020 uutisoi Viron kansallinen yleisradioyhtiö ERR.

Kirjan kolmas ja viimeinen osa tukeutuu vuosien varrella itse suorittamiini haastatteluihin.

***

Vuonna 1994 Estoniaan liittyviä omakohtaisia tarinoita ei Virossa tarvinnut erikseen etsiä. Oli joitakin onnettomuudesta selvinneitä, oli monia heidän omaisiaan ja oli vielä enemmän aiheesta kiinnostuneita. Kertomukset levisivät nopeasti suusta suuhun. Muistan kuulleeni Tallinnassa syksyllä 1994 näitä kertomuksia päivittäin. Välillä ne olivat raastavan surullisia, välillä sankarillisia. Osassa oli mukana selviämisen riemua.

Kuuntelin kertomuksia kiinnostuneena, sillä oli mielenkiintoista kuulla sama tarina toisen ja kolmannen henkilön kertomina. Tarinat kehittyivät, ja niistä tuli yhä monimutkaisempia. Kun kertomuksia oli jaettu riittävän kauan, alkoi niihin ilmestyä myös salaperäisyyden varjoa. Usein minulle kerrottiin tarinaa ”tässä ja nyt”, ”vain sinulle” ja ”luottamuksellisena tietona”.

Näiden vapaasti kerrottujen tarinoiden lisäksi olen

tehnyt systemaattisia haastatteluita vuodesta 1995 lähtien. Näiden haastatteluiden uskottavuusarvo on selvästi yleistä tarinointia parempi. Merkittävä osa haastattelemistani henkilöistä on elänyt ja työskennellyt kansantalouden harmaalla lohkollla. Heidän kauttaan olen päässyt kurkistamaan myös erilaisten sisä- ja intressipiirien tulkintoihin ja vähemmän esillä olleisiin näkökulmiin. Totta kai myös näihin haastatteluihin tukeutumisessa on omat vaaransa, mutta on myös hyvä muistaa, että jokaisessa tarinassa saattaa piillä totuuden siemen.

***

Olen aikaisempia *true crime* -genren kirjoja kirjoittaessani havainnut, että tieto haastateltavan nimen julkaisemisesta saattaa rajoittaa hänen haluaan jakaa kokemuksiaan. Toisaalta joillakin haastateltavista nimen julkaiseminen voi laittaa tarinan lentoon. Joskus tarina kohoaa niin kauas ja korkealle, että on pakko muistuttaa vanhasta suomalaisesta sanonnasta, jonka mukaan ”vastuu siirtyy kuulijalle”.

Esimerkkinä tähän liittyvistä haasteista käy hyvin eräs virolainen kovanaama, josta olin aiemmin tehnyt kaksi haastattelua suomalaisille televisiokanaville. Tiesin hänen taustansa, ja olin ensimmäisen jutun taustaksi saanut hänestä sellaista taustatietoa, että päätin haastatella häntä myös tähän Estonia-kirjaani. Tiesin hänen olevan säännöllisesti tekemisessä kadonneiden autojen ja rahtien parissa, myös Suomessa ja Venäjällä.

Kyseistä miestä oli kuultu myös Estonia-raporttiin liittyen, eli kuten hän asian ilmaisi: ”Olen minä käynyt muutaman kerran Toompealla (Viron eduskunta sijaitsee Toompeanmäellä) antamassa tietoja.”

Tiesin, että hänellä oli suhteet venäläisiin virallisiin ja epävirallisiin turva- ja tiedustelupalveluihin. Erityisen hyvät suhteet hänellä oli ainakin ollut Venäjän tiedustelupalvelun FSB:n virkailijoiden kanssa.

Haastattelin miestä kotonani Tallinnan Kadriorgissa kolmeen otteeseen. Teen välillä näin, sillä haluan varmistua, että tarina pysyy kasassa.

Kokonaisuutena haastattelut olivat huono kokemus, sillä mies halusi kertoa vain pieniä pätkiä, eräänlaisia heittoja. Mutta sen syvemmälle hän ei aikonut mennä, vaan halusi noilla avaavilla tarinoilla pitää itsensä sala-peräisenä ja tarpeellisenä.

Lopulta aloin väsyä näykkimään tarinaa, joten sanoin, ettei pelkillä heitoilla pitkälle pääse. Sen jälkeen tämä väkivallan ammattilainen totesi: ”Hyvä mies. Yritä ymmärtää, että ei näistä asioista voi puhua enempää. Ala vain hölmöillä juttujesi kanssa, niin saattaa käydä vaaralliseksi sinullekin.”

Lainaan tässä kohtaa erään entisen virkamiehen minulle Tallinnassa vakavalla äänenpainolla sanomaa: ”Juhani. Milloin alat ymmärtää, että Virossa ja Venäjällä oleellista ei ole, mitä sanotaan, vaan se, mitä jätetään sanomatta. Kaikkeen ei kannata koskea. Pidä ainakin tuo loppu mielessäsi.”

Kirjoittaessani tätä kirjaa, hankkiessani tietoa ja haastatellessani ihmisiä eri puolilla maailmaa koin hetkiä, jolloin tunsin olevani haudanryöstäjä. Pääsin ahdistavasta tunteesta yli, kun mietin kirjoittamisen oikeutusta uudelleen oman roolini kannalta. Halusin olla ryöstäjän sijaan työstäjä – tarinoiden työstäjä ja niiden kerääjä.

Kertomissani tarinoissa olen halunnut asettua tietoisesti pienen ihmisen puolelle. Tavoitteenani on ollut asianosaisia ymmärtävä ja ilmaa puhdistava esitys tästä syvästi inhimillisestä tragediasta. Silti kuva saattaa jäädä naarmuiseksi ja ahdistavaksi.

Syy kokonaiskuvan keskeneräisyyteen ei kuitenkaan ole pelkästään minun. Estonian katkennut matka jäi kesken myös tutkinnan osalta, sillä laivan peittäminen hiekalla ja betonilla oli nopea ratkaisu, joka jätti väylän avoimeksi kriittisille kysymyksille. Hylyn peittämistä perusteltiin hautarauhalla, sillä kaikkia uhreja ei todennäköisesti olisi löydetty. Näin kieltämättä on, mutta oliko se sittenkään riittävä ja moraalisesti loppuun asti harkittu perustelu?

Laivan nostaminen ja tutkiminen olisi ollut nostajille ja sukeltajille todennäköisesti raskas kokemus, mutta toisaalta näin olisi varmasti saatu tapahtumista nykyistä eheämpi kuva. Näin olisi useimmilta salaliittoteorioilta leikattu siivet ja tapahtuman merkitys propagandan työkaluna olisi ollut vähäisempi.

***

Lopuksi haluan esittää vilpittömän osanotoni kaikille niille, joita Estonian onnettomuus on koskettanut kaikkein henkilökohtaisimmalla tavalla.

J. K. Tamminen

OSA 1

**MITÄ VIRALLISET RAPORTIT
KERTOVAT?**

